

van zijn hooren als Gods Woord verneemt en in zich opneemt, en waarvan hij vervolgens rekenschap geven kan, is reeds op dat oogenblik niet meer hetzelfde, als wat het tot hem gesproken Woord Gods in zichzelf is. Het is slechts zijn herinnering aan het tot hem gesproken Woord Gods, en zijn verwachting van het nieuw tot hem te spreken Woord Gods. Noch het dat, noch het wat van Gods Woord kan de dogmatiek kennen.

Het geloof beteekent dus niet, dat de kerk meent te bezitten, doch dat ze hoopt, dat haar geschenken wordt. Derhalve bestaat de reflexie van het geloof, juist deze, hierin, dat de kerk het Woord van God en dat van haar zelf uit elkaar weet te houden. Het onderscheid tusschen die twee heeft ze te zien.

De vraag komt nu zoo te staan, of er dan een mogelijkheid bestaat voor de kerk, om haar eigen kerkelijke verkondiging te vergelijken met Gods Woord en daaraan te meten?

Daarover volgende week iets.

K. S.

Alvaardiging.

Jaren geleden heeft Prof. Dr. J. Waterink een geval van vertegenwoordiging van een gereformeerde kerkeraad bij een „plechtigheid“ van een ander kerkelijk instituut in een dienst des Woords besproken, en zijn afkeuring er over uitgesproken. De kwestie is sinds nog al eens ter sprake gekomen.

Onlangs was er weer een geval. Plaatsnaam laten we weg; 't gaat om de zaak. Ergens zou een Chr. Geref. Gemeente haar kerkgebouw in gebruik nemen. De kerkeraad der Geref. Kerk zond een deputatie; een predikant van dien kerkeraad hield een toespraak, waarin ongeveer het volgende gezegd werd:

„Was niet mijn bedoeling om te spreken, maar nu U mij daartoe dringt, wil ik een enkel woord zeggen. Wij hebben als kerkeraad gemeend, om aan Uw vriendelijke uitnodiging, hedenavond hier te willen zijn, gevolg te moeten geven. Maar laat me dan ook vrijuit mogen zeggen, wat mij en den kerkeraad op het hart ligt. Het zou ons nog aangenamer zijn geweest, een uitnodiging van U te hebben ontvangen tot een andersoortig samenzijn, tot een samenspreking, waar we ons beiden toch naar Gods Woord Gereformeerd noemen. Art. 28 van onze Geloofsbelijdenis spreekt immers niet alleen van een afscheiden van hen, die niet van de kerk zijn, maar ook van het onderhouden van de eenigheid der geloovigen. Wij behooren niet van elkander gescheiden te zijn. En laat het niet zoo zijn, dat de druk van den vijand van buiten ons tot eenheid dwingt. Veel sterker dan de druk van buiten af, moet zijn de drang van binnen uit, om tot eenheid te komen. Nu is het nationaal niet mogelijk gebleken door afwijzing tot samenspreking van Uw synode, om op dien weg te geraken. Misschien is het dan mogelijk plaatselijk het begin van de oplossing te zoeken. En wanneer Uw prijsstellen op onze tegenwoordigheid hier, mocht beteekenen, dat ook bij U de wensche tot eenheid bestaat, dan is hereeniging mogelijk. Onze vreugde kan daarom thans niet onverminderd zijn. Mijn hart gaat uit naar de eenheid van alle Christgelooovigen; een eenheid niet ten koste van de belijdenis, maar een eenheid door de waarheid Gods.

Tot zoover het woord van den gereformeerden predikant.

De christelijke-gereformeerde dominee antwoordde op de toespraken en merkte aan het adres van den spreker van daareven ongeveer het volgende op:

Ja broeder, wij zijn heel dankbaar, dat U vanavond hier bent. Wij hebben het beide waarschijnlijk wel eens anders meegemaakt, zoodat er vijandschap en verwijdering viel te constateeren. Maar God is mijn getuige, dat ook mijn bede steeds weer opklimt tot eenigheid van allen, die tot Sion behooren. Maar wanneer U een samenspreking wenscht, dan moet er eerst weer eenheid komen in de Geref. Kerken. Als 't zoo doorgaat met de Geref. Kerken, als thans blijkt uit den strijd aan de V.U. met de kwesties Vollenhoven en Dooyeweerd, hoewel die thans door curatoren getracht is eenigzins te sussen, dan zal het U steeds meer blijken, dat het besluit van de Chr. Geref. Kerk in 1892 genomen, gerechtvaardigd zal worden. En zoo houden wij vast aan de lijn van 1834 en daarin aan Calvijn.

Tot zoover de gastheerlijke predikant.

Me dunkt, het geval leert al weer, dat het dien kant niet uit moet. We waardeeren, dat de gereformeerde predikant van het geval gemaakt heeft, wat hij er van maken kon in de gegeven omstandigheden. Maar... de omstandigheden waren niet opgelegd; men had met een brief kunnen volstaan, waarin aangetoond werd, waarom de kerkeraad heel het optreden van de uitnodigende gemeenschap veroordeelt, en, hoezeer hij ook tot samenspreken geneigd is, dit niet kan doen in een dienst des Woords, waar ambtelijk de zegen wordt uitgesproken. Tusschen de eene en de andere gemeenschap ligt niet een of ander disputabel accentverschil, maar de kwestie van gehoorzaamheid dan wel ongehoorzaamheid; wie van één van beide zijden daaraan twijfelen mocht, en toch maar in den naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes bezweert: ik moet hier zijn, en ginds niet, die heeft de ongehoorzaamheid verdubbeld en de wet verdubbeld.

Een dienst des Woords is nu eenmaal geen debating-club. En een man, die meent, ambtelijk te mogen en te moeten optreden in den naam van God Almachtig, kan zich kwalijk in het corset der salonmanieren steken met een ander, die zich eveneens als ambassadeur van Jezus Christus openlijk aandient. Salonmanieren vereischen, dat de gast een toespraak houdt, en de gast-

heer het laatste woord krijgt; hetgeen deze gastheer ook gedaan heeft, overhoop halende, wat hij waarschijnlijk niet weer in elkaar kan zetten, en dingen beweren, die wel in de lijn van Ds Kerstens onwetenschappelijk kwaadspreken, doch niet in die der waarheid liggen. En toen werd er een vers gezongen, en werd de Heere gedankt en werd er de zegen uitgesproken, en was er waarschijnlijk thee in de consistoriekamer.

Maar de absoluteitheid van het recht van Christus, die de ambtelijke opdracht geeft aan wien Hij wil, die is niet vóórroepgesteld.

K. S.

„Leeuwarder Kerkblad“.

Dr. W. A. van Es heeft op wat wij in ons nr. van 28 Mei opmerkten, eenige nieuwe beweringen gedaan, die al weer niet vrij zijn van insinuaties. Zoodra hij de moeite mocht nemen, over te nemen wat wij schreven, zullen wij het ook doen, en antwoorden. Anders lijkt het ons vrij overbodig.

K. S.

Rectificatie.

In ons artikel: Over het „Symbool“ (vorig no.), werd geschreven over Rudolf Otto, als ware deze theoloog nog in leven. Daarom zij even opgemerkt, dat dit artikel reeds meer dan een jaar lang ter drukkerij persklaar gereed lag, doch wegens plaatsgebrek bleef liggen. Inmiddels is Otto gestorven.

K. S.

Is het mijn schuld?

Is het mijn schuld? van P. J. Risseeuw. *)

I.

Als iemand het woord „vliegtuig“ uitsprekt, wat ziet u dan in uw gedachten vóór u? Een vliegtuig natuurlijk, zult u zeggen. Jawel. Maar, stelt u zich dan eenzelfde soort vliegtuig voor, als u b.v. in het jaar 1911 of in het jaar 1927 deed? Natuurlijk niet. Als u nu, in 1937, denkt aan een vliegtuig, zult u onwillekeurig denken aan bijv. 3 motoren. Maar in 1927 zult u, even vanzelf, gedacht hebben aan een vliegtuig met 1 motor. En in 1911 stelde u zich bij het woord „vliegtuig“ wéér iets heel anders voor: een wonderlijk toestel met latten en draden en een geheel aan den wind blootgesteld bestuurder.

Het woord vliegtuig is hetzelfde gebleven en de betekenis eveneens, maar de voorstelling ervan, het begrip is gewijzigd.

En de man, die veel voor vliegmaachines voelt, en die er verstand van heeft, is er dan ook altijd op uit om zijn voorstelling ervan te verrijken. Wordt er een tentoonstelling gehouden, waar nieuwe typen van vliegtuigen te zien zijn, dan is hij er onmiddellijk bij om ze te bekijken, maar meteen ook om zijn kennis uit te breiden en om zijn voorstelling van wat een vliegtuig zijn kan, te verruimen.

Iets van de belangstelling, die in een vliegtuigdeskundige leeft, wanneer hij op een tentoonstelling met nieuwe typen kennismaking, leeft ook in den criticus bij het ontvangen van een nieuwen roman.

Misschien bevalt die vergelijking u maar matig. U zult misschien zeggen: vergelijk dan liever een roman met een auto of een fiets. Want de auto plaatst ons niet meer voor zooveel verrassingen wat zijn constructie betreft en de fiets verandert ook bijna niet meer. Zoo is het immers ook met den roman? Die dateert toch niet van vandaag of gisteren: de moderne roman is toch zeker al wel honderd jaar oud.

En een scherpzinnig lezer zal nog een andere opmerking maken. Hij zal zeggen: het vliegtuig wordt hoe langer hoe beter, omdat het van jaar tot jaar met beter vakmanschap in elkaar wordt gezet. Maar dat is toch met een roman niet zoo. Romans schrijven is een vak, dat je niet leeren kunt, teminste niet op een school. En aan wiskunstige berekeningen heb je daarbij niets.

Dat is allemaal waar. Maar toch is die vergelijking met een vliegtuig wel op haar plaats. De vliegkunst is een jonge kunst. En in het kamp van de Protestantische jongeren worden sinds een tiental jaren voortdurend en met steeds beter gevolg pogingen tot vlucht (in de hoogte wel te verstaan) ondernomen. Hier is een jonge literatuur aan het groeien. En al is de roman nu ook nog zoo oud als uilingsvorm, wanneer er weer een nieuwe volksgroep is, die zulk een vorm aangrijpt om iets te zeggen, dan wordt hij weer jong opnieuw.

De Protestantische volksgroep is een belangrijk deel van ons volk. En ze heeft veel te zeggen, omdat in het Nederlandsche Protestantisme de belangrijkste geestelijke stroomingen, die er in de wereld zijn, uitwerken of naderen. Wel zijn er groote principiële verschillen op theologisch en dogmatisch gebied, maar toch leven hier geestelijke waarden van zulk een kracht en intensiteit, dat er vroeg of laat een Christelijke romankunst moest ontstaan.

De Protestantische volksgroep heeft nog veel te

*) Uitgave van J. H. Kok N.V., Kampen. Dit artikel komt nagenoeg overeen met de lezing voor het Algemeen Programma (N.C.R.V.) op 4 Juni 1937.

zeggen in de kunst, ook omdat ze als zoodanig daarin nog nauwelijks aan het woord is gekomen.

Het is nog een zoeken en een trachten en het zou funest zijn als men meende, dat men er nu al was.

Daarom is het voor ieder, die met de krachten, welke in ons volk leven, medeleefte, van belang om te zien, hoe de jonge christelijke prozakunst zich ontwikkelt.

Vooraf, wanneer er weer eens wat nieuws geprobeerd wordt.

Bartje van Anne de Vries b.v., een voortreffelijk boek, was in zijn genre niet nieuw. De Stille Strijder, van Van Bokhorst, evenmin.

Een boek kan goed zijn en toch zonder baanbrekende betekenis. En een boek kan nieuwe wegen aanwijzen, zonder nu bepaald volkomen gaaf en geslaagd genoemd te kunnen worden.

Vernieuwende betekenis hadden in hun soort wel „Geef je hant te eten“ van G. Mulder en „Burgers in Nood“ van H. M. van Randwijk. Die lijn wordt voortgezet met dit nieuwe boek van P. J. Risseeuw: „Is het mijn schuld?“ Welke lijn is dat, zult ge vragen.

De bewogen curve van het sociaal gevoel en van de Christelijke naastenliefde. En ook: de band aan de kerk, als vergadering van de Christ-geloovigen.

„Is het mijn schuld“ is een kerkelijk-sociale roman. En dat is, in de jonge Protestantische letterkunde, nog iets nieuws. Hier niet de beschrijving van een kinderziel, of van een bepaalde, eigenaardige streek van ons land, maar een worstelen met de vragen van den dag. Die vragen zijn op zichzelf al moeilijk genoeg, maar bovendien brengt de behandeling daarvan in den vorm van een roman weer allerlei nieuwe moeilijkheden met zich mee. En als de schrijver zijn moeilijkheden overwonnen heeft en zijn boek is klaar en gedrukt, dan zijn de moeilijkheden nog niet ten einde, want nu moet het boek ook goed gelezen worden.

Goed lezen is bijna even moeilijk als goed schrijven. En wie dan met een kerkelijk-sociale roman komt, stelt zich bloot aan allerlei misverstanden. Dat is den lezer ook niet heelmaal kwalijk te nemen. De geloovige, medelevende Protestant leest wel veel, maar niet zoozeer romans. En kerkelijke en sociale kwesties... die vindt hij besproken in de pers en op vergaderingen, hoogstens in populair-wetenschappelijke boeken. De vorm, waarin dat gebeurt, is het betoog, gegrond op feiten en cijfers, op overzichten en statistieken. En nu komt daar een roman aan die discussies deelen, zoo maar, zonder inleiding, zonder verklaring. En die romantische stem is nog wel een beetje schuchter door gebrek aan routine, maar meteen toch ook weer zoo fris en nieuw, zoo op den man af, dat iedereen luistert.

Toch, ook bij den meest goeden wil, ligt het misverstand voor de hand. Is het daarom niet van belang, dat gepoogd wordt, bepaalde misverstanden, die kunnen ontstaan, op te helderen?

Om dat te doen, zullen we ons eerst eens verplaatsen in den gedachtegang van iemand, die niet gewend is de hem bekende kerkelijke en sociale vragen in romanvorm behandeld te zien.

Tot welke onjuiste opvattingen dat bij den lezer kan leiden, zal nu terstond blijken. En tevens komen we zoo in het hart van het boek terecht.

De geschiedenis is met enkele woorden deze. Egbert Lemke, een vrijgezel van een jaar of dertig, komt als hulpprediker in een Gereformeerde kerk ergens bij de Noordzee. Hij bewerkt daar het begin van een geestelijken ommekeer, mede door aan te dringen op Christendom van de daad en door daarin zelf het voorbeeld te geven. Hij richt b.v. een bureau van bijstand op, waarin zoowel stoffelijke als geestelijke hulp wordt verleend. Aan het eind van het boek, na nog geen twee jaren in die gemeente te hebben gewerkt, wordt hij tot predikant beroepen in diezelfde gemeente, maar hij geeft er de voorkeur aan hulpprediker te worden ergens in een communistische omgeving in Drente.

In den loop van het boek worden verschillende kwesties aangeroerd, zooals de Oxfordbeweging, het werkloosheidsvraagstuk, het instituut van hulpprediker, de verhouding van ambtsdragers tot gemeente, diaconale voorzorg en seksuele nood bij jonge menschen. Hoe zal nu iemand, die zich voor zulke kwesties interesseert, maar niet gewoon is die in romanvorm behandeld te zien, op Risseeuw's boek reageeren? Laten we ons maar eens in zijn gedachtegang verplaatsen.

De z.g. groepsbeweging. De hoofdfiguur van het boek, Egbert Lemke, ontvangt een uitnodiging om met de groep te komen kennismaken. Hij woont dan een getuigenisavond bij, waarop achtereenvolgens een architect, een baron, een schooljuffrouw, een zakenman, een ingenieursvrouw, een socialist en tenslotte de hulpprediker zelf, spreken. Lemke, die half sympathiseert, half afwijzend tegenover de groepsbeweging staat, komt in den loop van den avond in de stemming en getuigt dan aan het slot zelf ook van zijn geloof, zij het dan met dit verschil, dat hij wijst op kerk en sacrament, verbond en doop.

Wie nu als lezer ingesteld is op artikel en brochure, heeft het gevoel, dat dit alles nog maar een begin is. Er zal nog wel veel meer over komen, denkt hij onwillekeurig. Want wat bewijst

ten slotte den kring blijkt bij Wel hoe keeringe Later va Lemke i gesprek keerde groep af Ik kan als teger wonderl zullen zij laatste „zwaarte uitvoer breedte Zoo in roman als rom te staan nog even te lezen. Want be zwaarte werpen zichzelf taire ei thema i houdt, nog ove instituut van dor over dia bij jong steeds v of er e onderwe als romi zijn we spreken, in te bi Hier z o r g. i kerkelijk te voorl schudde elkaar h lijk uitv het ondi bij Lem looze jo op den word b werking als de h de geme ten het het voo hoezeer Maar die niet auteur schoude figuur, een jon nemende aan ziel er niet lezer, in pers ha gomarch durende jaren? gemeent praten, kerk, m met feit van een niet, da voorged wijsvoer

Op 23 een twe

Op zi iets an beide p een his De li als de i dagen v sluitend omstree studie v letterku ling is s van ver tief voo

als zoodanig
is gekomen.
chten en he-
t men er nu

de krachten,
van belang
e prozakunst
t nieuws ge-

voortreffelijk
w. De Stille
1.
zonder baan-
kan nieuwe
ld volkomen
worden.

in hun soort
i. Mulder en
in Randwijk.
nieuwe boek
in schuld?

gevoel en van
de band aan
ist-gelooften.
rkelijk-sociale
protestantsche
t de beschrij-
en bepaalde,
aar een wor-
le vragen zijn
ar bovendien
en vorm van
lijkheden met
moelijkheden
ar en gedrukt,
en einde, want
n worden.

lijk als goed
kelijk-socialen
lerlei misver-
selemaal kwa-
vende Protes-
romans. En
die vindt hij
eringen, hoog-
boeken. De
betoog ge-
ichten en sta-
man aan die
der inleiding,
te stem is nog
k aan routine,
sch en nieuw,
nistert.

wil, ligt het
daarom niet
aalde misver-
helderen?
erst eens ver-
iemand, die
rkelijke en so-
deld te zien.
t bij den lezer
n. En tevens
boek terecht.
woorden deze.
jaar of dertig.
rmeerde kerk
t daar het be-
r, mede door
n de daad en
even. Hij richt
waarin zoowel
verleend. Aan
twee jaren in
wordt hij tol-
meente, maar
rediker te wor-
omgeving in

verschillende
xfordbeweging.
instituut van
nbtstraggers tot
sexueele nood
mand, die zich
ar niet gewoon
zien, op Risse-
ons maar eens

de hoofdfiguur
vangt een uit-
komen kennis-
genissavond bij.
leel, een baron,
een ingenieurs-
e hulpprediker
mpathiseerend
beweging staat,
n de stemming
ok van zijn ge-
dat hij wijst
doop.
op artikel en
alles nog maar
meer over Jos-
ant wat bewijst

ten slotte één zoo'n avond? Maar Lemke komt in den kring niet meer terug. Van grondig onderzoek blijkt bij den hulpprediker voor en na nergens iets. Wel hooren we nog in het boek van een paar bekeeringen, maar die willen niet recht dóórzetten. Later vertelt de schrijver heel in het kort, dat Lemke met den leider van de groep een twist-gesprek heeft gehad en ook Lien de Regt, de bekeerde dokteres, wendt zich ten slotte van de groep af.

Ik kan me voorstellen, dat zoowel voorstanders als tegenstanders van de groepsbeweging met deze wonderlijke bewijsvoering weinig in hun schik zullen zijn. Lemke loopt even warm, wil dan het laatste woord hebben en laat den boel verder „zwaaien". Want juist omdat het hoofdstuk zoo uitvoerig is, wekt het verwachtingen op een meer breede behandeling van de kwestie.

Zoo móét men het wel bezien, indien men den roman als brochure leest. Leest men hem echter als roman, dan komt de zaak eenigszins anders te staan. Maar daarover straks. We gaan eerst nog even voort met het boek opzettelijk verkeerd te lezen. En dan wordt het steeds wonderlijker. Want behalve de z.g. Oxfordbeweging worden nog, zooals ik reeds zei, verschillende andere onderwerpen in Risseeuw's boek aangesneden. Dat is op zichzelf al een beetje vreemd. De meest elementaire eisch bij de behandeling van een zeker thema is toch wel, dat men zich aan dat thema houdt. Dat doet Risseeuw niet. Hij heeft het ook nog over het werkloosheidsvraagstuk, over het instituut van hulpprediker, over de verhouding van dominees en ouderlingen tot de gemeente, over diaconale voorzorg en over sexueelen nood bij jonge menschen. Het lijkt wel (we gaan nog steeds voort het boek opzettelijk verkeerd te lezen), of er een zestal brochures over verschillende onderwerpen door elkaar zijn ingebonden, om zoo als roman op onze tafel te worden neergelegd. Nu zijn we wel gedwongen de velletjes, bij wijze van spreken, los te tornen, uit te zoeken en opnieuw in te binden...

Hier dan de brochure over sociale voor-
zorg. De schrijver prijst deze voorzorg in de kerkelijke gemeente aan als een middel om ellende te voorkomen, om slapende krachten wakker te schudden en om menschen, die vreemd langs elkaar heenleefden, bij elkander te brengen. Tame-
lijk uitvoerig, en met kennelijke voorliefde voor het onderwerp, vertelt Risseeuw ons, hoe het plan bij Lemke opkomt tijdens een fietstocht met werk-
loze jongens, hoe het wordt voorbereid, hoe het op den kerkeraad en in een gemeentevergadering wordt behandeld en ten slotte hoe het, trots tegen-
werking en misverstand, tot uitvoering komt. En als de hulpprediker aan het eind van het boek uit de gemeente vertrekt, neemt een van de predikan-
ten het werk van Lemke over. Zoo redt de auteur het voor mislukking en toont daarmee opnieuw, hoezeer dit plan de liefde van zijn hart heeft.

Maar nu de bewijskracht van dit alles. Wordt die niet aanstonds hierdoor verzwakt, dat de auteur er een jongen, idealistischen kerel zijn schouders onder doet zetten, wel geen kracht-
figuur, maar toch iemand, die weet wat hij wil; een jongen man van even in de dertig, die in-
nemende manieren heeft en juist die medewerkers aan zich weet te verbinden, die noodig zijn? Zou er niet veel meer bewezen zijn, zegt de brochure-
lezer, indien er nog wat meer aan leider en hel-
pers had gehaperd en indien het dan toch had gemarcheerd? En wat bewijst het welslagen ge-
durende den tijd van een jaar voor een reeks van jaren? En wat bewijst één gemeente voor alle gemeenten? Wie over sociale voorzorg wil mee-
praten, moet niet komen met gegevens van één kerk, maar van minstens tien. Hij moet komen met feiten, cijfers, statistieken, niet over den tijd van een jaar, maar van vele jaren. En kan dat niet, dan moeten de gegevens uitvoeriger worden voorgediend. De stem is sympathiek, maar de be-
wijsvoering zwak, zegt de brochure-lezer.

(Slot in 't volgend nummer.)
C. RIJNSDORP.

Twee proefschriften.

Op 23 April j.l. vonden aan de Vrije Universiteit een tweetal promoties plaats op één dag.

Op zichzelf is dit niet zoo merkwaardig. Maar iets anders wordt het, wanneer men weet dat beide promovendi hun keuze hadden gevestigd op een historisch onderwerp.

De litteraire faculteit van de V. U. is zoo oud als de universiteit zelf. Maar aanvankelijk, in de dagen van Prof. Woltjer Sr., was zij vrijwel uit-
sluitend beperkt tot de opleiding van classici. Pas omstreeks 1920 werd zij ook ingericht voor de studie van geschiedenis en Nederlandsche taal en letterkunde. Het aantal studenten van deze afde-
ling is steeds beperkt geweest. En nu in dezen tijd van versobering op onderwijsgebied het perspec-
tief voor a.s. leeraren zooveel slechter is gewor-

den is dat aantal nog geslonken. Begrijpelijk, maar jammer! En de vraag dringt zich op, of ieder wien het aangaat (en dat is tenslotte elk meelevend Calvinist), wel voldoende overtuigd is van het belang van principiëel hooger onderwijs, ook op dit terrein.

Maar hoe dit ook zij, het wetenschappelijk be-
drijf staat intusschen niet stil. En zoo verschenen dan nu, na de litteraire dissertatie van Dr J. Kar-
semeyer over Jeremias de Decker en de histo-
rische van Dr W. J. Goslinga over de rechten van den mensch en burger in Nederland, twee proefschriften over geschiedenis terzelfdertijd.

Dr A. de Fouw, directeur van de Geref. Kweek-
school te Amsterdam, noemde zijn studie „Philips van Kleef. Een bijdrage tot de kennis van zijn leven en karakter". Terwijl Dr A. G. van Opstal, leeraar aan het Chr. Lyceum te Harderwijk, schreef over „André Rivet. Een invloedrijk Hugenoot aan het hof van Frederik Hendrik".

Uit den aard der zaak zijn dergelijke weten-
schappelijke publicaties niet bestemd voor een breedden lezerskring. In de eerste plaats richten zij zich tot de vakgenooten, ook al zijn het, gelijk in deze gevallen, boeken, die elke ontwikkelde en in geschiedenis belang stellende leek met genoegen zal lezen.

Wanneer ik hier niettemin iets van deze proef-
schriften ga zeggen, doe ik dat vooral omdat zij geschreven zijn door leerlingen van de Vrije Uni-
versiteit, die immers ons aller belangstelling en liefde heeft.

...

Wie was Philips van Kleef?

Misschien dat deze of gene zich vaag herinnert, dien naam al eens eerder te zijn tegengekomen. Maar ik maak mij sterk, dat hoogstens één op de honderd lezers hem thuis zal kunnen brengen.

Philips van Kleef was een Zuid-Nederlandsch edelman van hooge geboorte. Het culminatiepunt van zijn leven viel in het jaar 1488. Opstandige Vlamingen hadden toen Maximiliaan van Oosten-
rijk, regent voor Filips den Schoone, den minder-
jarige landsheer van de Nederlandsche gewes-
ten, gevangen gezet. Hij kwam pas vrij na vele beloften, en nadat een gijzelaar zijn plaats had ingenomen. Dat was Philips van Kleef.

Eenmaal in vrijheid, verbrak Maximiliaan de bezworen beloften, en nu stelde Philips van Kleef zich aan het hoofd van den opstand. Jarenlang heeft hij verbitterd gevochten, tot hij tenslotte het hoofd in den schoot moest leggen.

Wat waren zijn motieven? Eerzucht, zegt de een. Trouw aan zijn woord, meent de ander. Een derde ziet in hem een voorlooper van Willem van Oranje, leider van het nationaal verzet tegen de anti-nationale politiek der Habsburgers.

Wat de zaak nog meer ingewikkeld maakt, is, dat de berichten, die ons over Philips van Kleef ten dienste staan, grootendeels partijdig, verward of hoogst onnauwkeurig zijn. Zij waren oorzaak, dat we ons tot nog toe geen al te duidelijk beeld van hem konden vormen en dat zijn reputatie niet al te gunstig was. Trouwens, heel die tijd van het einde der 15e eeuw is door het historisch onderzoek doorgaans stiefmoederlijk behandeld. En toch is dat juist de periode, waarin de eenheid van de Nederlandsche gewesten aan 't groeien gaat en een soort nationaal besef ontstaat. Bovendien komen zij dan in aanraking met het huis Habsburg, wat voor ons land verstrekken gevolgen heeft gehad, o.a. wat betreft de kerkhervorming.

Mel veel scherpzinnigheid en energie heeft nu Dr de Fouw al die tegenstrijdige en verwarde berichten stuk voor stuk onderzocht en beoordeeld, en er nieuwe gegevens aan toe gevoegd op grond van archiefstudie. Zoo was hij in staat, een af-
gerond beeld te tekenen van zijn held. Ik gebruik dit laatste woord met opzet. Want zijn onpartijdig onderzoek beteekent tevens een volledige rehabilitatie van Philips van Kleef, een daad van histo-
rische rechtvaardigheid.

Ook de verdere, vaak zeer interessante loop-
baan van dezen Bourgondischen grandseigneur heeft Dr de Fouw minutieus nagegaan en uitvoerig medegedeeld. Zoo werd zijn werk een toonbeeld van historisch onderzoek, dat het praedicaat „cum laude", er aan toegekend, volkomen verdient.

...

André Rivet, of, met zijn verlatiniseerden naam, Andreas Rivetus, is in onze vaderlandsche kerk-
geschiedenis een bekende figuur. Van 1620 tot 1632 is deze Fransche predikant hoogleeraar geweest in de theologie te Leiden, toen daar na de ver-
wijdering van de Arminianen enkele onverdracht Calvinistische professoren benoemd moesten wor-
den. Aan zijn theologische werkzaamheid heeft enkele jaren geleden Dr Honders een dissertatie gewijd. Maar ook op ander gebied heeft Rivet een rol gespeeld. Daarover nu handelt het proef-
schrift van Dr van Opstal.

Met name heeft deze Hugenoot in relatie ge-
staan tot de stadhoudelijke familie. Negen jaar lang bekleedde hij den vertrouwenspost van gou-
verneur van den lateren stadhouder Willem II. Na de beëindiging van deze taak vatte hij zijn inzichten over de beste wijze van prinselijk onder-
richt samen in een „Instruction du Prince Chres-

tien". Een Calvinistische vorstenspiegel dus, al was hij, gelijk Dr van Opstal overtuigend aan-
toont, in vele opzichten bewerkt naar een Fransch model. (Tusschen haakjes: zou het niet loonend zijn geweest, indien de schrijver ook aan de ver-
schillen tusschen Rivets geschrift en zijn Roomsche voorbeeld aandacht had besteed? M.a.w. waarin bestond het specifiek-Calvinistisch element van de „Instruction"?)

Maar ook na 1640 bleef Rivet in dienst van Frederik Hendrik. Dank zij zijn uitgebreide cor-
respondentie met en uitstekende reputatie bij bui-
tenlandsche geloofsgenooten in Frankrijk en Engeland, kon hij optreden als vertrouwensman en tusschenpersoon bij politieke onderhandelingen. Calvinist in merg en been, hoewel minder twist-
ziek dan vele van zijn mede-theologanten, verzuim-
de hij niet, om daarbij telkens weer op de bres te springen voor de belangen van de Fransche kerken en predikanten, wier positie in hun vader-
land steeds meer bedreigd werd.

Van dit alles geeft Dr van Opstal uitvoerig ver-
slag, steunend op grootendeels onuitgegeven be-
scheiden, zoowel uit Nederlandsche als buiten-
landsche archieven. Aldus levert zijn werk, al brengt het niet zooveel nieuwe dingen aan het licht als dat van Dr de Fouw, een belangwek-
kende bijdrage tot onze kennis van dezen 17e-
eeuwschen theoloog, die, gelijk de schrijver terecht doet opmerken, „een man van aanzien en gewicht is geweest in zijn tijd en... op allerlei gebied, zij het ook vaak achter de schermen, zijn invloed deed gelden."

Met deze beide proefschriften leggen zoowel de schrijvers als hun promotor Prof. Van Schelven en de Vrije Universiteit eer in.

H. SMITSKAMP.

De strijd rond het „Ghebruik en Onghebruik van 't Orghel'."

I.

Zaterdag 13 September 1634 wachtte David van Bostel, theologisch student, van 's morgens 10—12 en 's middags 2—4 uur, een ieder die lust gevoelde, onder het voorzitterschap van hoogleeraar Voet, met hem als „respondens" te disputeeren. (Zie een afbeelding van Voetius' collegezaal bij Dr J. A. Cramer: De theologische faculteit te Utrecht ten tijde van Voetius p. 14.)

De bedoeling van Voetius met deze alras be-
roemde tournooien was de Gereformeerde religie te verdedigen, en aan te vallen al wat door Room-
schen, Libertijnen en Remonstranten werd geleerd. Bovenal „tot roem van God en de Goddelijke Waarheid, tot groei van onze zeer heerlijke religie en van dit nieuwe gymnasium". (A. C. Duker: Gisb. Voetius, dl 2 p. 9; J. A. Cramer a.w. p. 15. Zie nog Dr A. Eekhof: De Theol. faculteit te Leiden in de 17e eeuw p. 32*.)

Voor dezen eersten kamp had hij niet minder dan 23 stellingen opgegeven. Wij zouden buiten ons boekje gaan als we bij alle gingen vertoeven. Ons interesseert alleen de achtste der „corollaria ecclesiastica" bij de stellingen gevoegd, luidend: „De orgelmuziek is geen deel noch toevoegsel van de openbare eeredienst". Dit werd maar niet twist-
ziek geworpen tusschen de andere „franje der kerk", zooals Kist in z'n waardevolle studie over Het Kerk. Orgelgebruik voorn. in Nederland — Archief Kerk. Gesch. dl X p. 256 opmerkt. Hier is trouw aan Calvijn's beginsel, dat na reformatie de kerk naar nieuwe reformatie heeft te staan. Zoo hebben wij haar o.m. te zien als een duidelijke —
wyl reformatische — roepstem tot allen die orgelspel voor en na den dienst, als deel van de godsdiensttoefening zagen.

Alweer 53 jaar was het geleden dat de Nat. Synode van Middelburg op de particuliere vraag „oft het ghebruik der Orghelen in de tempelen te houden zij?" had geantwoord: „Het wort niet voor ghoet gehouden; insonderheit voer die predicatie. Daerom die Dienaers arbeyden sullen, dat dselve, ghelijc het eenen tijt lanck geduldet wort mitten alder eersten afgesteld worden". (Acta v. d. Ned. Synoden der 16e eeuw: F. L. Rutgers p. 409.) Men wist het niet en geen kerkbode vertelde er van, hoe in Arnhem de Predikanten, trouw aan het synodale besluit, een uitvoerig request indienden bij „den Ersamen en Wijzen Rhaet der Stad", dat zij daarin aandrongen in deze hoeg bedroefden en periclosen tijden op afschaffing van dit fruden-
spill, om reden in de Apostolische Kerken evenals in de Gereformeerde Kerken van het geheele koninkrijk Schotland, Engeland, eveneens in de Geref. Kerken van Frankrijk, Zwitserland, de Phaltz, bij de Waldensen, te Genève en in andere streken, geen orgels of muziek werd gebruikt, uit oorzaak dat in het Nieuwe Testament geen bevel daartoe werd gevonden en het niet stichtelijk werd

1) Referaat gehouden op den Orgeldag voor Nederl. Orgelkunst en -historie, 8 Aug. 1934, in de Grootte kerk te Zwolle.